

På sporet af en andetsprogspædagogik



Peter Villads Vedel

Cand. phil. i dansk
Pædagogisk konsulent, Folkeoplysningsafdelingen,
Undervisningsministeriet.

Der undervises i dag ca. 40.000 voksne udlændinge i dansk som andetsprog ved landets ca. 60 sprogskoler. Undervisningsområdet er 20-25 år gammelt i Danmark, og fik i 1986 sin selvstændige lovgivning. Der er ansat ca. 1500 lærere på området.

Har dette nyere sprogundervisningsområde, dansk som andetsprog for voksne, fundet sin egen faglige identitet og sine egne metoder? I denne artikel redegøres for en undersøgelse blandt 360 lærere i undervisningen af voksne udlændinge i dansk. Formålet med undersøgelsen var at vurdere, hvorvidt der i undervisningen i dansk som andetsprog for voksne har udviklet sig metoder, som kan karakteriseres som „andetsprogspædagogik“.

Fremmed- og andetsprogspædagogik

Termen „andetsprogspædagogik“ blev i Danmark lanceret af Gabrielsen med artiklen „*Fra fremmedsprogspædagogik til andetsprogspædagogik*“ (1985). Denne term dækker de didaktiske og metodiske overvejelser, der beskæftiger sig med at påvirke, systematisere og kombinere samspillet mellem sprogskolens „*tutored acquisition*“ (Ellis 1985) og lærernes samlede aktuelle sprogtilegnelsessituation, f.eks. lærernes sproglige erfaringer og brug af sproget, kontaktflader, sproglige behov, sprogets status mv.

Når jeg anvender termen „andetsprogspædagogik“ er der ikke tale om vandtætte skodder til fremmedsprogspædagogikken. Tværtimod er der en stor fællesmængde. Andetsprogspædago-

gikken står så at sige på skuldrene af fremmedsprogspædagogikken, men der er i andetsprogsundervisningen flere muligheder for at gøre brug af det omkringliggende målsprogssamfund. Andetsprogspædagogikken skal således forholde sig til de normer og krav og forventninger til kommunikativ kompetence, som learneren møder i mange forskellige sprogdomæner i den danske hverdag.

Termen „andetsprogspædagogik“ er ud fra denne indfaldsvinkel med til at sætte fokus på de særlige udviklingsbehov - og udviklingspotentialer i undervisningen i dansk som andetsprog.

Kriterier for andetsprogspædagogik

Med udgangspunkt bl.a. i Gabrielsen (1985), Gimbel (1992), Egerod (1992) opstillede jeg forud for min undersøgelse en række kriterier for andetsprogspædagogik, som dannede udgangspunkt for udformningen af spørgeskemaet og for analysen af de indsamlede data.

Andetsprogspædagogik må tage udgangspunkt i lovens og bekendtgørelsens indholdsmæssige mål:

§3. *Undervisningen skal sætte indvandreren i stand til 1) at fungere som borger i det danske samfund, 2) at modtage tilbud om erhvervsarbejde, 3) at kunne benytte samfundets almindelige uddannelses tilbud på grundlæggende niveau.*

Stk.2 *For at kunne klare sig som borger i det danske samfund og påtage sig erhvervsarbejde forudsættes, at indvandreren er i stand til at forstå dansk, herunder læse de hverdagstekster, man mø-*

der som borger i Danmark og meddele sig mundtligt og skriftligt. Her til kommer grundlæggende kendskab til dansk kultur og danske samfundsforhold.

§4. *Undervisningen skal fortrinsvis bestå af undervisning i dansk sprog, der gives med udgangspunkt i dansk kultur og danske samfundsforhold. Her udover gives en egentlig undervisning i dansk kultur og danske samfundsforhold. (Undervisningsministeriets bekendtgørelse nr. 58 af 23. januar 1995).*

Disse målsætninger adskiller sig fra målsætninger og indhold i undervisningen i dansk sprog i f.eks. Frankrig eller Estland, fordi dansk sprog for franske eller estiske studerende har en anden funktion og status i disse samfund end for indvandrere i Danmark. I eksempelvis Frankrig og Estland vil dansk sprog være et frivilligt valgt studiesprog; for indvandrere og flygtninge i Danmark er dansk sprog et krav og en forudsætning for integration.

De omtalte kriterier er som følger:

1. Undervisningen tager udgangspunkt i learnerens aktuelle behov for at være kommunikativ (dvs. både sprogligt og kulturelt) kompetent inden for mange sprogdomæner i den danske hverdag som borger og som erhvervs- eller uddannelsessøgende. I undervisningen reflekteres dette i valg af emne/tema, tekster, omfang, vægt og indhold af sproglige input.
2. Læreren er „vejleder“ / konsulent for learnerne i deres sprogtilegnelse, og skal aktivere learnerne til selv at

indhente sproglige erfaringer samt indsamle og bearbejde autentisk input. Lærerne skal forberedes både sprogligt og psykologisk til den interaktion de skal indgå i uden for skolen. Der skal ske efterbearbejdning og systematisering af learnernes sproglige erfaringer, samt bearbejdning af psykologiske erfaringer som f.eks. blokeringer / modstand / forventningspres / normer.

Sproglæreren gør således brug af learner-erfaringer med målsproget (dansk) i målsprogssamfundet. Læreren tager udgangspunkt i det sprog (dansk) som learnerne møder uden for skolen. Læreren og learnerne bearbejder „det selv lærte dansk“, som learnerne bruger uden for skolen, på gaden, i lokalsamfundet, gennem medier, kontakter mv.

3. Undervisningen ekspliciterer andet-sprogstilegnelse, dvs. at lære at lære et nyt andetsprog som voksen i en ny kulturel kontekst
4. Undervisningen tilskynder learneren til at møde og bruge målsproget også uden for skolen
5. Undervisningen åbner sig ud mod samfundet og gør brug af det omkringliggende målsprogssamfund. D.v.s. undervisningen udvider sig ud over klasseværelset (ved f.eks. gæstelærere; gæster og „gamle elever“; ved ekskursioner og forlagt undervisning til lokalsamfundet, virksomheder og uddannelsesinstitutioner; ved skolepraktikker, arbejdspraktik, vejledningsforløb).
6. Læreren samarbejder med andre faggrupper for at sikre at learnerne når undervisningens mål, f.eks. uddannelses- og erhvervsvejledere, amtets og lokalsamfundets uddannelsesinstitutioner, sociale myndigheder, de lokale integrationsmyndigheder, Dansk Flygtningehjælp eller kommunens kultur- og fritidsmedarbejdere, etniske foreninger, lokale folkeoplysende aktiviteter og lokale foreninger, der bringer learnerne i kontakt med dansk sprog og sammen med danskere.

Spørgeskemaundersøgelsen

Jeg anvendte spørgeskemaet som dataindsamlingsmetode. Det gav mulighed for såvel kvantitative som kvalitative svar, med uddybende overvejelser og kommentarer. Spørgeskemaet indholdt 34 hovedspørgsmål, som var ledsaget af en vejledning.

Lærerne blev bl.a. bedt om at beskrive deres erfaringer med temaorganiseret undervisning, emner i undervisningen, autentiske tekster, gæstelærere, ekskursioner og forlagt undervisning, arbejdet med det dansk som eleverne bruger uden for skolen mv.

Jeg stillede endvidere spørgsmål til lærernes erfaringer, baggrund, viden og undervisningspraksis, materialer, vurdering af, hvorledes indvandrerundervisningen adskiller sig fra anden sprogundervisning for voksne, områdets vigtigste påvirkningskilder mv.

På grundlag af lærernes svar, har jeg tolket, dvs. analyseret, hvorvidt der

har udviklet en „andetsprogspædagogik“, jf. de opstillede kriterier.

Spørgeskemaet blev fordelt gennem lærernes faglige organisation december 1993/ januar 1994 til ca. 1100 lærere. De 360 lærere, som besvarede spørgeskemaet, kom fra alle dele af landet, fra store byer, landområder, små amter med få indvandrere og store amter med mange indvandrere. Alle skoleformer inden for undervisningen af voksne indvandrere er repræsenteret; således både små og store skoler, central- og lokalskoler. Der er spredning blandt „initiativtagerne“, dvs. de skoler, som tegner overenskomst om undervisningen med amtskommunen, f.eks. oplysningsforbund, Dansk Flygtningehjælp og Studieskoler. Blandt lærerne er der spredning i uddannelsesbaggrund - folkeskolelærere, universitetsuddannede eller anden uddannelsesbaggrund. De fleste lærere har mere end 5-8 års undervisningserfaring.

Jeg har foretaget min analyse af en mulig metodeudvikling i mødefeltet mellem:

- 1) De opstillede kriterier for andet-sprogspædagogik
- 2) Lærernes beskrivelser og vurderinger af egen undervisningspraksis

Resultaterne af undersøgelsen

Hvorledes opfylder lærernes svar de seks opstillede kriterier for andet-sprogspædagogik?

Ad 1. Udgangspunkt i learnerens aktuelle behov for at være kompetent i en differentieret række kommunikations-situationer?

Lærernes temaer og emner *kan* tage udgangspunkt i learnernes aktuelle behov for at være kommunikativ kompetent inden for mange andetsprogsdomæner. De fleste lærere formulerer ikke en ekspliciteret sammenhæng mellem valgte temaer/emner og learnernes aktuelle kommunikative behov.

Fra Niveau 2, mellemtrinsniveau, arbejder de fleste lærere med autentiske tekster. De nævnte teksttyper *kan* have tilknytning til learnerens aktuelle kommunikationsbehov i en differentieret række af kommunikationssituationer.

Der er kun få erfaringer med gæstelærere. Der udtrykkes dog ønske herom.

Der er mange erfaringer med ekskursioner. Lærernes svar giver kun få informationer om, hvorledes og i hvilket omfang ekskursioner tager udgangspunkt i kriterium 1.

Der er mange erfaringer med at inddrage elevernes „selvlærte dansk“. Denne praksis er begrundet hos lærerne med bl.a. „elevønske, eleverne spørger selv, motivation, ønske om at rette fejl“.

Ad 2. Læreren som „vejleder“, sproglig for- og efterbearbejdning?

Der er meget lidt eksplicitering i lærernes svar om en sådan praksis. Der er en række beskrivelser af „før- og efterbearbejdning“, men ikke med det indhold, som indgår i det beskrevne kriterium.

Ad 3. Eksplicitering af andetsprogstil-egnelse?

Ingen lærersvar indikerer, at dette kriterium opfyldes. Enkelte lærere skriver, at det er for svært eller for abstrakt.

Ad 4. Tilskynder undervisningen learneren til at møde og bruge sproget?

Meget få lærere ekspliciterer en sådan praksis. Lærernes begrundelser for at arbejde med tema-organiseret undervisning er f.eks. „helhed“, „sammenhæng“ og „motivation“. Dette kan være en relativ upræcis beskrivelse af en undervisningspraksis, der opfylder kriteriet. Mange lærere skriver, at arbejde med autentiske tekster er begrundet i dette kriterium. Det samme gælder for ekskursioner, f.eks. „tale med rigtige danskere“ og „undervisningen skal ud i det virkelige liv“.

Ad 5. Åbner skolen ud mod samfundet?

Mange læreres svar peger på, at dette kriterium opfyldes, f.eks. i tema-organiseret undervisning, emnevalg, autentiske tekster, ekskursioner. Der er kun begrænset brug af gæstelærere.

Ad 6. Samarbejde med andre faggrupper?

Der nævnes erfaringer med samarbejde med det sociale system og kultur- og fritidsmedarbejdere i Dansk Flygtningehjælp. Generelt er der få erfaringer med hensyn til samarbejde med andre lærere fra andre fag.

Sammenfattende vurdering

Der ser ud til at være sket en vis udvikling i undervisningens praksis og undervisningsteknikker, som opfylder en række andetsprogspædagogiske kriterier, f.eks. i emne- og tema valg, teksttyper, ekskursioner, brug af learnernes selvlærte dansk.

Der er tilsyneladende kun meget få andetsprogspædagogiske refleksioner i lærernes argumentation for de anvendte undervisningsteknikker.

Sammenfattende er det min vurdering, at der i lærergruppen kan observeres en udvikling hvad angår selve undervisningen, men at der ikke er sket en tilsvarende udvikling på teorisisiden vedrørende sprog og sprogtilegnelse.

Der er selvsagt en række usikkerhedsfaktorer ved at anvende spørgeskema som undersøgelsesmetode. Lærerne er bedt om at beskrive deres fortolkning af egen undervisningsafvikling. Jeg har derfor kun haft indirekte adgang til den observerbare undervisning, og som Breen (1991) påpeger kan der være diskrepans mellem lærernes forklaringer om praksis og den faktiske praksis. I spørgeskemaet får vi først og fremmest oplysninger om, hvad lærerne mener de gør, og forklaringer på det de mener, de gør.

Undersøgelsen er kun repræsentativ for de 360 lærere, som selv har valgt at besvare spørgeskemaet, og det er muligt, at det er den fagligt set mest selv-sikre lærergruppe, som har valgt at udfylde og indsende skemaerne.

På den baggrund er det min konklusion, at der kan iagttages en udvikling, men undervisningens målsætninger og metoder hænger ikke sammen. Undervisningen i dansk som andetsprog er kun i et vist omfang fulgt op af en „andetsprogpædagogik“, som kan sikre en mere målrettet og effektiv undervisning.

Denne konklusion peger på behov for efteruddannelse, udviklingsarbejde og et generelt behov for at prioritere den faglige udvikling i dansk som andetsprog for voksne.

Litteratur

- Bekendtgørelse** nr. 58 af 23. januar 1995 om undervisning af voksne indvandrere m.fl., Undervisningsministeriet, 1995.
- Breen**, Michael P.: Understanding the language teacher. In: Foreign/Second Language Pedagogy Research. A commemorative volume for Claus Færch. Clevedon; Multilingual Matters, 1991. (Multilingual Matters, 64)
- Egerod Hubbard**, Lisbeth: Om grammatikundervisningen i dansk som andetsprog. KUA. Institut for Nordisk Filologi. 1992.
- Ellis**, Rod.: Understanding Second Language Acquisition. Oxford: Oxford University Press, 1985.
- Gabrielsen**, Gerd: Fra fremmedsprogpædagogik til andetsprogpædagogik. i: Gabrielsen og Gimbel (red.): Dansk som fremmedsprog. Kbh.: Danmarks Lærerhøjskole, 1985.
- Gimbel**, Jørgen: Modersmål og andetsprog. Tosproget undervisning for tosprogede elever. Kbh.: Mellemløst Samvirke. 1992 (Dokumentation om indvandrere 1992:1).
- Holmen**, Anne: Forskning i dansk som andet- og fremmedsprog. Kulturbrev 7. 1994.
- Richards**, Jack C. & Theodore S. Rodgers: Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press, 1986.
- Risager**, Karen: Eleven som etnograf. i: Sprogforum, nr. 3, 1996.
- Sonne Jacobsen**, Karen: Fremmedsprogsundervisning og institutionshistorie. i: Grundbog i Fremmedsprogpædagogik. Red. af Kasper & Wagner. Kbh.: Gyldendal, 1989.
- Vedel**, Peter Villads: På sporet af en andetsprogpædagogik - en empirisk undersøgelse af metodeudvikling i undervisningen i dansk som andetsprog for voksne indvandrere. Kbh.: Københavns Universitet Amager, Institut for Nordisk Filologi. Specialeafhandling. 1996.

Med andre ord

Danskerne skal ikke forvente, at de forskellige etniske minoriteter skal blive 100% danske, og de forskellige minoritetsgrupper må prøve at integrere sig i det danske samfund og lade være med at leve 100%, som de gjorde i deres hjemland.

Kort sagt må vi mødes på halvvejen, på den måde vil vi kunne udveksle kultur og skabe forståelse for hinanden.

Vi har meget at lære hinanden, så hvis vi starter med at være åbne, og vi alle hver især gør et ihærdigt forsøg, så tror jeg, problemerne vil blive løst hen ad vejen.

af Emin Yasar